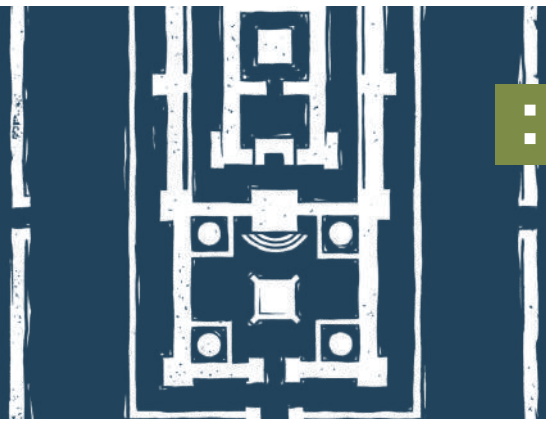

זיכרון המקדש במשנה:
מטקס לטקסט

פרופ׳ יאיר פורסטנברג

שיעור 1
תיעוד או שירה

משנה ביכורים ג,ג-ד

והשור הולך לפניהם, וקרניו מצפות זהב, ועטרת של זית בראשו. החליל מכה לפניהם, עד שמגיעים קרוב לירושלים. הגיעו קרוב לירושלים, שלחו לפניהם, ועטרו את בכוריהם. הפחות, הסגנים והגזברים יוצאים לקראתם. לפי כבוד הנכנסים היו יוצאים. וכל בעלי אמניות שבירושלים עומדים לפניהם ושואלין בשלומם, אחינו אנשי המקום פלוני, באתם לשלום:
החליל מכה לפניהם עד שמגיעין להר הבית. הגיעו להר הבית, אפלו **אגריפס המלך** נוטל הסל על כתפו ונכנס, עד שמגיע לעזרה.
הגיע לעזרה ודברו הלוים בשיר, ארוממך ה׳ כי דליתני ולא שמחת איבי לי.

משנה, שקלים ה, א-ד

[א] אלו הן הממונים שהיו במקדש –
יוחנן בן פינחס על החותמות, אחייה על הסלתות, מתיה בן שמואל על הפייסות
פתחיה על הקינים, בן אחייה על חלי מעים, נחוניה חופר שיחים
גביני כרוז, בן גבר על נעילת שערים, בן בבי על הפקיע, בן ארזה על הצלצל
הוגרס בן לוי על השיר, בית גרמו על מעשה לחם הפנים,
בית אבטינס על מעשה הקטרת
ואלעזר על הפרכת, ופינחס המלביש.

[ב] אין פוחתים משלשה גיזברים ומשבעה מרכולים ואין עושין סדרה על הציבור בממון פחות משנים **חוץ מבן אחיה שעל חלי מעים ואלעזר שעל הפרכות** שאותם קיבלו ציבור עליהם
[ג] ארבעה חותמות היו במקדש וכו׳
[ד] מי שהוא מבקש נסכים הולך לו אצל **יוחנן שהוא ממונה על החותמות** ונותן לו מעות ומקבל ממנו חותם. בא לו אצל **אחייה שהוא ממונה על הנסכים** ונותן לו חותם ומקבל ממנו נסכים. ולערב באין זה אצל זה ואחייה מוציא את החותמות ומקבל כנגדן מעות. אם הותירו הותירו להקדש. ואם פחתו ישלם יוחנן מביתו. שהייד הקדש לעליונה.

יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים יד, 106–107 (מהד׳ שליט)

את המטיל זהב הזה מסר לו שומר הכספים, כהן ושמו אלעזר, לא מזדון, כי היה איש טוב וצדיק, אלא משום שהיה הממונה על שמירת הפרכות של בית המקדש, שהיו נפלאות ביופיין ויקרות ערך במלאכתן..וכשרה הכהן את קראסוס והוא מתכונן לאסוף את הזהב, חשש לכל כלי בית המקדש ונתן לו את מטיל-הזהב, כופר הכל, ונטל ממנו הבטחה בשבועה, שלא יוציא שום דבר אחר מבית המקדש...

יוסף בן מתתיהו, מלחמת היהודים ו, 390–391 (מהד׳ אולמן)

יתר על כן, שומר אוצרות המקדש ששמו היה פנחס ואשר נפל בשבי, גילה לשוביו את הכותנות והאבנטים של הכהנים, ארגמן ובוץ רבים השמורים לצרכי תיקון הפרכות ויחד אתם גם קינמון רב וקציעות ושפע של בשמים אחרים שהיו הכהנים מערבים ומקטירים לאלהים יום יום. הוא מסר גם כלי קודש יקרים אחרים ושכיות חמדה לא מעטות מאוצרות המקדש; בזכות אלה זכה לחנינה שזכו לה העורקים, אף כי נלכד בשבי.

משנה, יומא ג

[ט] בא לו למזרח העזרה, לצפון המזבח, הסגן מימינו וראש בית אב משמאלו. ושם שני שעירים, וקלפי היתה שם ובה שני גורלות. של אשכרוע היו, **ועשאן בן גמלא** של זהב, והיו מזכירין אותו לשבח.

[י] **בן קטין** עשה שנים עשר דד לכיור, שלא היו לו אלא שנים. ואף הוא עשה מוכני לכיור, שלא יהיו מימיו נפסלין בלינה. **מנבז המלך** היה עושה כל ידות הכלים של יום הכפורים של זהב. **הילני אמו** עשתה נברשת של זהב על פתחו של היכל. ואף היא עשתה טבלא של זהב שפרשת סוטה כתובה עליה. **ניקנור** נעשו נסים לדלתותיו, והיו מזכירין אותו לשבח:

[יא] ואלו לגנאי, של **בית גרמו** לא רצו ללמד על מעשה לחם הפנים. של **בית אבטינס** לא רצו ללמד על מעשה הקטרת. **הגרס בן לוי** היה יודע פרק בשיר ולא רצה ללמד. **בן קמצר** לא רצה ללמד על מעשה הכתב. על הראשונים נאמר, "זכר צדיק לברכה". ועל אלו נאמר "ושם רשעים ירקב".

משנה, תמיד א, ב

וכי באיזו שעה הממנה בא. לא כל העתים שוות, פעמים שהוא בא **מקריאת הגבר**, או סמוך לו מלפניו או מלאחריו. הממנה בא ודופק עליהם, והם פתחו לו. אמר להן, מי שטבל יבא ויפיס. הפיסו, זכה מי שזכה.

משנה, תמיד ג, ב

אמר להם הממנה, צאו וראו אם הגיע זמן השחיטה. אם הגיע, הרואה אומר, ברקאי. **מתיא בן שמואל** אומר, האיר פני כל המזרח. עד שהוא בחברון, והוא אומר, הין.

משנה, תמיד ג, ח

מיריחו היו שומעין קול שער הגדול שנפתח. מיריחו היו שומעין קול המגרפה. מיריחו היו שומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור. מיריחו היו שומעין **קול גביני כרוז**. מיריחו היו שומעין קול החליל. מיריחו היו שומעין קול הצלצל. מיריחו היו שומעין קול השיר.

משנה, תמיד ז, ג

ושני כהנים עומדים על שלחן החלבים ושתי חצוצרות של כסף בידם, תקעו והריעו ותקעו. באו ועמדו אצל בן ארזא, אחד מימינו ואחד משמאלו. שחה לנסך, והניף הסגן בסודרין, **והקיש בן ארזא** בצלצל, ודברו הלוים בשיר. הגיעו לפרק, תקעו, והשתחוו העם. על כל פרק, תקיעה. ועל כל תקיעה, השתחויה. זה הוא סדר התמיד לעבודת בית אלהינו, יהי רצון שיבנה במהרה בימינו, אמן.

משנה, שקלים ה, א-ד

[1] יוחנן בן פינחס על החותמות, אחייה על הסלתות, מתיה בן שמואל על הפייסות, פתחיה על הקינים, בן אחייה על חלי מעים, נחוניה חופר שיחים

[2] גביני כרוז

[3] בן גבר על נעילת שערים, בן בבי על הפקיע, בן ארזה על הצלצל

[4] הוגרס בן לוי על השיר, בית גרמו על מעשה לחם הפנים, בית אבטינס על מעשה הקטרת, ואלעזר על הפרכת, ופינחס על המלביש.

שיעור 2
דרמה בעזרה

בן סירא נ, א-כב

גְּדוֹל אֶחָיו וְתִפְאֶרֶת עַמּוֹ, שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחָנָן הַכֹּהֵן. אֲשֶׁר בְּדוֹרוֹ נִפְקַד הַבַּיִת, וּבְיָמָיו חָזַק הֵיכָל
אֲשֶׁר בְּדוֹרוֹ נִכְרָה מִקְוֶה, וְשִׁיחַ כַּיָּם בַּהֲמוֹנוֹ אֲשֶׁר בְּיָמָיו נִבְנָה קִיר פִּנּוֹת, מָעוֹן, כְּהֵיכַל מָלְךְ. הַדּוֹאֵג לְעַמּוֹ
מֵחֶתֶף, וּמְחַזֵּק עִירוֹ מִצָּר.
מַה נֶּהְדַּר בְּהַשְׁגִּיחוֹ מֵאֹהֶל, וּבְצֵאתוֹ מִבֵּית הַפָּרֹכֶת. כְּכוֹכָב אוֹר מִבֵּין עָבִים, וּכְיָרֵחַ מָלֵא בִּימֵי מוֹעֵד.
כְּשֶׁמֶשׁ מְשַׁרֶקֶת אֶל הֵיכַל הַמֶּלֶךְ, וּכְקֶשֶׁת נִרְאֲתָה בֶּעָנָן. כְּנֵץ בַּעֲנָפוֹ בִּימֵי מוֹעֵד, וּכְשׁוֹשָׁן עַל יִבְלֵי מָיִם.
כְּפֶרַח לְבָנוֹן בִּימֵי קָיִץ, וּכְאֵשׁ לְבוֹנָה עַל הַמִּנְחָה. כִּכְלִי זָהָב מְפֻתָּח וְאַנְטִיל, הַנֶּאֱחָז עַל אַבְנֵי חֵפֶץ. כְּזַיִת
רַעֲנָן מָלֵא גְּרוֹגָר, וּכְעֵץ שֶׁמֶן מְרַוֶּה עָנָף. בַּעֲטוֹתוֹ בִּגְדֵי כָבוֹד, וְהִתְלַבְּשׁוֹ בִּגְדֵי תִפְאֶרֶת.
בַּעֲלוֹתוֹ עַל מִזְבַּח הוֹד, וַיְהַדֵּר עֲזֶרֶת מִקְדָּשׁ. בְּקַבְּלוֹ נְתָחִים מִיַּד אֶחָיו, וְהוּא נִצָּב עַל מַעֲרָכוֹת. סָבִיב לוֹ
עֲטֶרֶת בָּנִים, כִּשְׁתִילֵי אֲרָזִים בַּלְּבָנוֹן. וַיַּקִּיפוּהוּ כַּעֲרֵבֵי נָחַל, כָּל-בְּנֵי אַהֲרֹן בִּכְבוֹדָם. וְאִשֵּׁי י״י בְּיָדָם, נֶגֶד
כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל. עַד כַּלּוֹתוֹ לְשָׁרֵת מִזְבֵּחַ, וּלְסַדֵּר מַעַרְכוֹת עֶלְיוֹן. [וישלח ידו על הקשוה ויסך מדם ענב.
ויצק על יסוד המזבח לריח נחוח לאל עליון] אָז יָרִיעוּ בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים, בַּחֲצֹצְרוֹת מִקְשָׁה. וַיָּרִיעוּ
וַיַּשְׁמִיעוּ קוֹל אַדִּיר, לְהַזְכִּיר לִפְנֵי עֶלְיוֹן.
כָּל בָּשָׂר יַחְדָּו נִמְהָרוּ, וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם אָרְצָה. לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי עֶלְיוֹן, לִפְנֵי קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל. וַיִּתֵּן הַשִּׁיר
קוֹלוֹ, וְעַל הֲמוֹן הָעֲרִיכוּ נֵרוֹ. וַיָּרֹנּוּ כָּל עַם הָאָרֶץ, בִּתְפִלָּה לִפְנֵי רַחוּם. עַד כַּלּוֹתוֹ לְשָׁרֵת מִזְבֵּחַ, וּמִשְׁפָּטָיו
הִגִּיעַ אֵלָיו. אָז יָרַד וְנָשָׂא יָדָיו, עַל כָּל קְהַל יִשְׂרָאֵל. וּבִרְכַּת י״י בִּשְׂפָתָיו, וּבְשֵׁם י״י הִתְפָּאֵר. וַיִּשְׁנוּ לִנְפּוֹל
שֵׁנִית, בְּרָכוֹת לָקַחַת מִפָּנָיו. עַתָּה בָּרְכוּ נָא, אֶת י״י אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. הַמַּפְלִיא לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ, הַמְגַדֵּל אָדָם
מֵרֶחֶם וַיַּעֲשֵׂהוּ בִּרְצוֹנוֹ.

משנה, תמיד ז, ג

בזמן שכהן גדול רוצה להקטיר היה עולה בכבש והסגן בימינו הגיע למחצית הכבש אחז הסגן בימינו והעלהו הושיט לו הראשון הראש והרגל וסמך עליהם וזרקן הושיט השני לראשון שתי הידים נותנן לכהן גדול וסמך עליהם וזרקן נשמט השני והלך לו וכך היו מושיטין לו שאר כל האיברין והוא סומך עליהן וזורקן ובזמן שהוא רוצה הוא סומך ואחרים זורקין בא לו להקיף את המזבח מהיכן הוא מתחיל מקרן דרומית מזרחית צפונית מערבית דרומית
נתנו לו יין לנסך הסגן עומד על הקרן והסודרים בידו ושני כהנים עומדים על שלחן החלבים ושתי חצוצרות של כסף בידם תקעו והריעו ותקעו באו ועמדו אצל בן ארזא אחד מימינו ואחד משמאלו שחה לנסך והניף הסגן בסודרין והקיש בן ארזא בצלצל ודברו הלוים בשיר הגיעו לפרק תקעו והשתחוו העם על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחויה
זה הוא סדר התמיד לעבודת בית אלהינו יהי רצון שיבנה במהרה בימינו אמן.

משנה, תמיד א, ב

מי שהוא רוצה לתרום את המזבח משכים וטובל עד שלא יבא הממונה וכי באיזו שעה הממונה בא לא כל העתים שוות פעמים שהוא בא מקריאת הגבר או סמוך לו מלפניו או מלאחריו הממונה בא ודופק עליהם והם פתחו לו אמר להן: **מי שטבל יבא ויפיס**. הפיסו זכה מי שזכה.

משנה, תמיד ג, א

אמר להם הממונה: **בואו והפיסו** מי שוחט מי זורק מי מדשן מזבח הפנימי מי מדשן את המנורה מי מעלה אברים לכבש הראש והרגל ושתי הידים העוקץ והרגל החזה והגרה ושתי דפנות הקרבים והסלת והחביתים והיין הפיסו זכה מי שזכה.

משנה, תמיד ה, ב

אמר להם הממונה: ברכו ברכה אחת והן ברכו וכו׳
אמר להם: **חדשים לקטרת באו והפיסו** הפיסו זכה מי שזכה.
חדשים עם ישנים בואו והפיסו מי מעלה אברים מן הכבש למזבח רבי אליעזר בן יעקב אומר המעלה אברים לכבש הוא מעלה אותן על גבי המזבח.

משנה, יומא ב

[א] בראשונה כל מי שרוצה לתרום את המזבח תורם ובזמן שהן מרובין רצין ועולין בכבש וכל הקודם את חברו בארבע אמות זכה ואם היו שניהם שוין הממונה אומר להם הציביעו ומה הן מוציאין אחת או שתים ואין מוציאין אגודל במקדש.
[ב] מעשה שהיו **שניהם שוין** ורצין ועולין בכבש ודחף אחד מהן את חבירו ונפל ונשברה רגלו וכיון שראו בית דין שבאין לידי סכנה התקינו שלא יהו תורמין את המזבח אלא בפייס ארבע פייסות היו שם וזה הפייס הראשון.
[ג] הפייס השני מי שוחט וכו׳
[ד] הפייס השלישי חדשים לקטרת וכו׳
והרביעי חדשים עם ישנים וכו׳

משנה, יומא ד, א

טרף בקלפי והעלה שני גורלות אחד כתוב עליו לשם ואחד כתוב עליו לעזאזל הסגן בימינו וראש בית אב משמאלו. אם של שם עלה בימינו הסגן אומר לו אישי כהן גדול הגבה ימינך ואם של שם עלה בשמאלו ראש בית אב אומר לו אישי כהן גדול הגבה שמאלך. נתנן על שני השעירים ואומר לה׳ חטאת ר׳ ישמעאל אומר לא היה צריך לומר חטאת אלא לה׳ והן עונין אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.

משנה, יומא ו, א

שני שעירי יום הכפורים מצותן שיהיו **שניהן שוין** במראה ובקומה ובדמים ובלקיחתן כאחד ואף על פי שאין שוין כשרין לקח אחד היום ואחד למחר כשרין מת אחד מהן אם עד שלא הגריל מת יקח זוג לשני ואם משהגריל מת יביא זוג אחר ויגריל עליהם בתחלה וכו׳

תוספתא, יומא א, יב

מעשה בשנים כהנים שהיו שוים רצים ועולין בכבש דחף אחד מהן את חבירו לתוך ארבע אמות נטל סכין ותקע לו בלבו בא ר׳ צדוק ועמד על מעלות האולם ואמר: שמעוני בית ישראל אחינו הרי הוא או׳ כי ימצא חלל וגו׳ ויצאו זקיניך ושפטיך ומדדו בואו ונמדוד על מי ראוי להביא עגלה על ההיכל או על העזרות געו כולם אחריו בבכיה.
ואחר כך בא אביו של תינוק אמר להם: אחינו אני כפרתכם עדיין בנו מפרפר וסכין לא ניטמת. ללמדך שטומאת סכין קשה להן לישראל יותר משפיכות דמים, וכן הוא אומר וגם דם נקי שפך מנשה הרבה מאד עד אשר מלא את ירושלם פה לפה
מיכן אמרו בעון שפיכות דמים שכינה נעלית ומקדש נטמא.

שיעור 3

ארכיטקטורה ואידיאולוגיה

משנה, מידות ב

[א] **הר הבית** היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה רובו מן הדרום שני לו מן המזרח שלישי לו מן הצפון מיעוטו מן המערב מקום שהיה רוב מדתו שם היה רוב תשמישו.

[ג] **לפנים ממנו סורג** גבוה עשרה טפחים ושלש עשרה פרצות היו שם שפרצום מלכי יון חזרו וגדרום וגזרו כנגדם שלש עשרה השתחויות
לפנים ממנו החיל עשר אמות ושתים עשרה מעלות היו שם

[ה] **עזרת הנשים היתה** אורך מאה ושלשים וחמש על רחב מאה ושלשים וחמש וארבע לשכות היו בארבע מקצעותיה של ארבעים ארבעים אמה ולא היו מקורות...
וחלקה היתה בראשונה והקיפוה כצוצרה שהנשים רואות מלמעלן והאנשים מלמטן כדי שלא יהו מעורבין. וחמש עשרה מעלות עולות מתוכה לעזרת ישראל כנגד חמש עשרה מעלות שבתהלים שעליהן הלוים אומרים בשיר לא היו טרוטות אלא מוקפות כחצי גורן עגולה.
[ו] ...עזרת ישראל היתה אורך מאה אמה ושלשים וחמש על רוחב אחת עשרה וכן עזרת כהנים היתה אורך מאה ושלשים וחמש על רוחב אחת עשרה.
וראשי פספסין מבדילין בין עזרת ישראל לעזרת הכהנים. רבי אליעזר בן יעקב אומר מעלה היתה וגבוהה אמה והדוכן נתון עליה ובה שלש מעלות של חצי חצי אמה נמצאת עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל שתי אמות ומחצה

תוספתא, סוכה ד,א

בראשונה כשהיו רואין שמחת בית השואבה היו אנשים רואין מבפנים ונשים רואות מבחוץ וכשראו בית דין שהן באין לידי קלות ראש עשו שלש גזוזטראות בעזרה כנגד שלש שלש רוחות ששם נשים יושבות ורואות בשמחת בית השואבה ולא היו מעורבין.

יוסף בן מתתיהו, מלחמת היהודים ה, 193–194 (תרגום אולמן)

מי שעבר דרכה אל התחום המקודש השני הגיע אל סורג אבן המקיף אותה, שלש אמות גבהו שהיה כליל חן. בסורג נקבעו במרווחים שווים לוחות אבן המזהירים, חלקם באותיות יווניות, חלקם באותיות רומיות, בדבר חוק הטהרה שלפיו אסור לנוכרי להכנס אל הקודש, שכן התחום המקודש השני נקרא 'קודש'.

נכרי אל ייכנס פנימה מן המחיצה המקיפה את התחום המקודש ואת חומת המקדש, ומי שייתפס יתחייב בנפשו ודינו מוות

יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים יב, סעיף 145 (מהד׳ שליט)

לכל בני נכר אסור להיכנס לתחום המקדש, שהכניסה אליו אסורה גם על היהודים עצמם, מלבד אלו שהדבר מותר להם לאחר שנטהרו בהתאם לחוקי אבותיהם.

מעשי השליחים כא, 26–30

אז לקח פאולוס את האנשים ממחרת בעודו נטהר איתם, והוא נכנס אל המקדש להודיע שימלאו ימי טהרתם עד זמן שיוקרב קרבן כל אחד מהם. וכאשר עמדו להתמלא שבעת הימים והיהודים אשר מאסיה ראו אותו במקדש ויעוררו את כל ההמון וישלחו ידם בו, ויזעקו לאמר: עזרו! זה הוא האיש אשר באזני כל אדם ובכל הארץ ידבר סרה על העם הזה ועל התורה ועל המקום הזה, וגם הביא אל המקדש אנשים יוונים ויחלל את המקום הקדוש הזה. כי היו רואים את טרופימוס האפסי בעיר אתו וסבורים שפאולוס הביא אותו אל המקדש. ותהם כל העיר וירץ העם ויקהלו ויאחזו את פאולוס ויסחבוהו אל מחוץ למקדש וכרגע סוגרו הדלתות.

יוסף בן מתתיהו, מלחמת היהודים ה, סעיפים 197—199 (תרגום אולמן)

מארבע עשרה המדרגות ועד לחומה היה מרחב בן עשר אמות, כולו שטוח. מכאן הוליכו אל השערים גרמי מעלות אחרים בני חמש מדרגות. בצפון ובדרום היו שמונה שערים, ארבעה בכל צד, במזרח היה צורך בשני שערים: מאחר שבצד זה הוקם קיר מפריד התוחם מקום מיוחד לעבודת האלהים של הנשים, היה צורך בשער שני, והוא נפרץ אל מול השער הראשון. גם בצדדים האחרים היה שער אחד לדרום ושער אחד לצפון שהובילו אל עזרת הנשים שכן אסור היה לנשים להכנס בשערים האחרים, ואף אסור היה לעבור דרך השער המיוחד להן מעבר לקיר המפריד. עזרת הנשים היתה פתוחה לעבודת האלהים ללא הבדל הן לנשים המקומיות הן לנשים שבאו מן החוץ.

יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים טו, סעיף 418 (מהד׳ שליט)

בתחום הפנימי, בצד צפון ודרום, היו שערים משולשים ונפרדים זה מזה, ואילו במזרח השמש היה שער אחד, זה הגדול, שבו נכנסים הטהורים עם הנשים. לפנים מזה היה המקדש שאסור היה לנשים לקרוב אליו. לפנים מזה היה תחום שלישי שבו מותר היה להכנס רק לכהנים בלבד.

יוסף בן מתתיהו, מלחמת היהודים ה, סעיף 226 (תרגום אולמן)

הן את ההיכל הן את המזבח עיטרה מחיצה נמוכה מאבנים נאות גובהה כאמה והיא מלאת חן. היא הפרידה בין העם שבחוץ לבין הכהנים.

יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים יג, סעיף 373 (מהד׳ שליט)

ובני עמו של אלכסנדרוס התקוממו נגדו שכן התקוממה האומה עליו בשעה שנעשה חג וכשעמד על יד המזבח להקריב וזרקו בו אתרוגים ...ונוסף על כך עלבו אותו ואמרו שנוכל כביכול משבויה ואינו ראוי למשרת הכבוד שלו להקריב, על כן נתכעס והרג מהם כששת אלפים איש והקים גדר של עץ סביב המזבח והמקדש עד הסורג. המקום שבו מותר היה להכנס רק לכהנים בלבד, ובזה חסם את הכניסה אליו בפני ההמון.

מגילת תענית על כג במרחשוון (מהד׳ נעם)

בעשרים ותלתא למרחשון סתור סרוגיא מן עזרתא

משנה, כלים א, ח-ט

לפנים מן החומה מקודש מהם שאוכלים שם קדשים קלים ומעשר שני
הר הבית מקודש ממנו שאין זבים וזבות נדות ויולדות נכנסים לשם
החיל מקודש ממנו שאין עובדי כוכבים וטמא מת נכנסים לשם
עזרת נשים מקודשת ממנו שאין טבול יום נכנס לשם ואין חייבין עליה חטאת
עזרת ישראל מקודשת ממנה שאין מחוסר כפורים נכנס לשם וחייבין עליה חטאת
עזרת הכהנים מקודשת ממנה שאין ישראל נכנסים לשם אלא בשעת צרכיהם לסמיכה לשחיטה לתנופה.
בין האולם ולמזבח מקודש ממנה שאין בעלי מומין ופרועי ראש נכנסים לשם
ההיכל מקודש ממנו שאין נכנס לשם שלא רחוץ ידים ורגלים
קדש הקדשים מקודש מהם שאין נכנס לשם אלא כהן גדול ביום הכפורים בשעת העבודה

מגילת המקדש, טורים לח-מ (מהד׳ קימרון, עמ׳ 177-179)

ועשיתה [ח]צר שנ֯ית סב֯[י]ב ל[חצר הפנ]ימית רחוב מאה באמה ואורך לרוח הקדם שמונים וארבע
מאות באמה...יבואו אל] החצר הזו כול קהל עדת ישראל וכול הגר אשר יולד בתו]כמה דור רבי[עי]
מבן עשרים שנה [ולמעלה...]להשתחוות לפני כול ע[ד]ת בנ֯י ישרא֯ל [-- .]לוא תבוא בה֯ אשה
וילד עד יום אשר ישלים חוק[עלומיו ונתן פדיון]נפשו ליהוה מחצית השקל חוק֯ עול֯ם...
ועשיתה חצר שליש[י]ת [סובבת את החצר התיכונה... ו]לבנותיהמה ולגרים אשר נולד[ו
להמה עד הדור השלישי...

שיעור 4
כאוס וסדר

הבשורה על פי מתי כא, 12–13

וַיָּבֹא יֵשׁוּעַ אֶל מִקְדַּשׁ הָאֱלֹהִים וַיְגָרֶשׁ מִשָּׁם אֵת כָּל הַמּוֹכְרִים וְהַקּוֹנִים בַּמִּקְדָּשׁ וַיַּהֲפֹךְ אֶת שֻׁלְחָנוֹת הַשֻּׁלְחָנִים וְאֶת מֹשְׁבוֹת מֹכְרֵי הַיּוֹנִים. וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם הֵן כָּתוּב כִּי בֵיתִי בֵּית תְּפִלָּה יִקָּרֵא וְאַתֶּם שַׂמְתֶּם אֹתוֹ לִמְעָרַת פָּרִיצִים.

משנה, שקלים ה

[ג] ארבעה חותמות היו במקדש וכתוב עליהן עגל זכר גדי חוטא בן עזאי אומר חמשה היו וארמית כתוב עליהן עגל זכר גדי חוטא דל וחוטא עשיר...
[ד] מי שהוא מבקש נסכים הולך לו אצל יוחנן שהוא ממונה על החותמות נותן לו מעות ומקבל ממנו חותם בא לו אצל אחיה שהוא ממונה על הנסכים ונותן לו חותם ומקבל ממנו נסכים ולערב באין זה אצל זה ואחיה מוציא את החותמות ומקבל כנגדן מעות ואם הותירו הותירו להקדש ואם פחתו היה משלם יוחנן מביתו שיד הקדש על העליונה.

משנה, שקלים ו

[ד] שלשה עשר שלחנות היו במקדש וכו׳
[ה] שלשה עשר שופרות היו במקדש וכתוב עליהם תקלין חדתין ותקלין עתיקין קינין וגוזלי עולה עצים ולבונה זהב לכפורת ששה לנדבה תקלין חדתין שבכל שנה ושנה ועתיקין מי שלא שקל אשתקד שוקל לשנה הבאה קינין הם תורים וגוזלי עולה הן בני יונה וכולן עולות דברי ר׳ יהודה וחכמים אומרים קינין אחד חטאת ואחד עולה וגוזלי עולה כולן עולות.

תוספתא, חגיגה ב, יא

מעשה בהלל הזקן שסמך על העולה בעזרה וחברו עליו תלמידי שמיי אמ׳ להם בואו וראו שהיא נקבה וצריך אני לעשותה זבחי שלמים הפליגן בדברים והלכו להן מיד גברה ידן של בית שמיי ובקשו לקבוע הלכה כמותן והיה שם בבא בן בוטא שהוא מתלמידי בית שמיי ויודע שהלכה כדברי בית הלל בכל מקום הלך והביא את כל צאן קידר והעמידן בעזרה ואמ׳ כל מי שצריך להביא עולות ושלמים יבוא ויטול ויסמוך באו ונטלו את הבהמה והעלו עולות וסמכו עליהן בו ביום נקבעה הלכה כדברי בית הלל ולא ערער אדם בדבר.

תוספתא, פסחים ד

פעם אחת בקש אגריפס המלך לידע כמה מניינן של אכלוסין, אמ׳ להם לכהנים הפרישו לי כוליא מכל פסח ופסח, והפרישו לו שש מאות אלף זוגות של כליות, כפלים כיוצאי מצרים. ואין לך כל פסח ופסח שלא היו עליו יתר מעשרה מנוין, חוץ מטמא, ושהיה בדרך רחוקה. בו ביום נכנסו ישראל להר הבית ולא היה מחזיקן, והיה נקרא פסח מוכין (צ״ל מעוכין).

משנה, פסחים ה

[ה] הפסח נשחט בשלש כתות שנאמר "ושחטו אותו כל קהל עדת ישראל" קהל ועדה וישראל נכנסה כת הראשונה נתמלאת העזרה נעלו דלתות העזרה תקעו הריעו ותקעו הכהנים עומדים שורות שורות ובידיהם בזיכי כסף ובזיכי זהב שורה שכולה כסף כסף ושורה שכולה זהב זהב לא היו מעורבין ולא היו לבזיכין שוליים שמא יניחום ויקרש הדם.

[ז] יצתה כת ראשונה ונכנסה כת שניה יצתה שניה נכנסה שלישית כמעשה הראשונה כך מעשה השניה והשלישית קראו את ההלל אם גמרו שנו ואם שנו שלשו אף על פי שלא שלשו מימיהם רבי יהודה אומר מימיהם של כת שלישית לא הגיע לאהבתי כי ישמע ה׳ מפני שעמה מועטין.

[י] יצתה כת ראשונה וישבה לה בהר הבית שניה בחיל והשלישית במקומה עומדת חשיכה יצאו וצלו את פסחיהן.

משנה, סוכה ד

[א] לולב וערבה ששה ושבעה, ההלל והשמחה שמונה,
סוכה וניסוך המים שבעה, והחליל חמשה וששה.

[ד] מצות הלולב כיצד?
כל העם מוליכים את לולביהם להר-הבית, והחזנים מקבלים מידם וסודרים אותם על גג האיסטווה, והזקנים מניחים את שלהן בלשכה, ומלמדים אותם לומר: כל מי שהיגיע לולבי לידו הרי הוא לו מתנה.
ולמחרת משכימים ובאים, והחזנים מזרקים לפניהם והן מחטפים ומכים איש את חבירו.
וכשראו בית דין שהם באים לידי סכנה, התקינו שיהא כל אחד ואחד נוטל בביתו.

פלוטרכוס, שיחות משתה, ספר רביעי, שאלה שש, סעיף 2 [תרגום המרצה מיוונית]

החג הגדול והקדוש ביותר ליהודים תואם בבירור את דיוניסוס מבחינת המועד והאופי. כאשר הם חוגגים את הצום שלהם, כפי שהם מכנים אותו, בשיא הבציר, הם עורכים שולחנות עם כל מיני פירות, תחת אוהלים ובקתות הבנויים בעיקר ממעשה מקלעת של גפן וקיסוס. הם מכנים את היום הראשון בימי החג: סוכות.
כמה ימים מאוחר יותר הם חוגגים חג נוסף המזוהה עם בכחוס, במקרה זה לא ברמזים מטושטשים אלא בהיותו קרוי על שמו במפורש, חג שהוא מעין תהלוכת ענפים או חג תירסוסים, שבה הם נכנסים אל בית המקדש וביד כל אחד מהם תירסוס. מה הם עושים שם לאחר היכנסם, איננו יודעים, אך אפשר בהחלט שהטקס הוא הילולה בכחנלית, הרי הם מריעים לאלהיהם בחצוצרות קטנות כפי שעושים הארגיווים בדיוניסיה, אחרים צועדים בעודם מנגנים בנבל והם קרויים בלשונים לויים.

משנה, סוכה ה

[א] החליל חמשה וששה –
זה חליל של בית השואבה שאינו דוחה לא את השבת ולא את יום טוב.
אמרו: מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה שמחה מימיו.

[ב] מוצאי יום טוב הראשון של חג היו יורדים לעזרת הנשים ומתקנים שום תיקון גדול.
ומנורת של זהב היו שם וספלים של זהב בראשיהם, וארבעה סולמות על כל מנורה ומנורה, וארבעה ילדים מפירחי כהונה ובידיהם כדי יין וכדי שמן של מאה ועשרים לוג, והן מטילים לתוך כל ספל וספל.

[ג] מבלאי מכנסי הכהנים ומהמייניהם היו מפקיעים, ובהם היו מדליקים. לא היתה חצר בירושלם שלא היתה מאירה מאור בית השואבה.

[ד] החסידים ואנשי המעשה היו מרקדים לפניהם באבוקות ואומרין לפניהם דברי תושבחות. הלוים בכינורות ובנבלים ובמצלתים ובכל כלי שיר בלא מספר, על חמש-עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת הנשים, כנגד חמש-עשרה שיר המעלות שבתילים, שעליהם הלוים עומדים בשיר.

שיעור 5

מי שולט על המקדש?

משנה, מידות ה, ד

[ג] שש לשכות היו בעזרה...
שבדרום לשכת העץ, לשכת הגולה לשכת הגזית. לשכת העץ אמר רבי אליעזר בן יעקב שכחתי מה היתה משמשת אבא שאול אומר לשכת כהן גדול היתה אחר שתיהן וגג שלשתן שוה. לשכת הגולה שם היה בור קבוע והגלגל נתון עליו ומשם מספיקים מים לכל העזרה.
לשכת הגזית שם היתה סנהדרי גדולה של ישראל יושבת ודנה את הכהונה וכהן שנמצא בו פסול לובש שחורים ומתעטף שחורים ויוצא והולך לו ושלא נמצא בו פסול לובש לבנים ומתעטף לבנים נכנס ומשמש עם אחיו הכהנים ויום טוב היו עושים שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן הכהן וכך היו אומרים ברוך המקום ברוך הוא שלא נמצא פסול בזרעו של אהרן וברוך הוא שבחר באהרן ובבניו לעמוד לשרת לפני ה' בבית קדשי קדשים.

ספרי במדבר פיסקא קטז

וְאַתָּה וּבָנֶיךָ אִתְּךָ תִּשְׁמְרוּ אֶת כְּהֻנַּתְכֶם לְכָל דְּבַר הַמִּזְבֵּחַ וּלְמִבֵּית לַפָּרֹכֶת
מיכן אמרו: מקום היה אחורי בית הכפורת ששם בודקין ייחוסי כהונה.

משנה, יומא א

[א] שבעת ימים קודם יום הכפורים מפרישין כהן גדול מביתו ללשכת **פלהדרין** ומתקינין לו כהן אחר תחתיו שמא יארע בו פסול
[ג] מסרו לו זקנים מזקני בית דין וקורין לפניו בסדר היום ואומרים לו אישי כהן גדול קרא אתה בפיך שמא שכחת או שמא לא למדת ערב יום כפורים שחרית מעמידין אותו בשער מזרח ומעבירין לפניו פרים ואילים וכבשים כדי שיהא מכיר ורגיל בעבודה.
[ה] מסרוהו זקני בית דין לזקני כהונה והעלוהו לעליית בית אבטינס והשביעוהו ונפטרו והלכו להם ואמרו לו אישי כהן גדול אנו שלוחי בית דין ואתה שלוחנו ושליח בית דין משביעין אנו עליך במי ששכן שמו בבית הזה שלא תשנה דבר מכל מה שאמרנו לך הוא פורש ובוכה והן פורשין ובוכין.
[ו] אם היה חכם דורש ואם לאו תלמידי חכמים דורשין לפניו ואם רגיל לקרות קורא ואם לאו קורין לפניו ובמה קורין לפניו באיוב ובעזרא ובדברי הימים זכריה בן קבוטל אומר פעמים הרבה קריתי לפניו בדניאל.

תוספתא, יומא א, א

ר' יהודה היה קורא אותה לשכת בלווטין.

משנה, פרה ג, א

שבעת ימים קודם לשרפת הפרה מפרישין כהן השורף את הפרה מביתו ללשכה שעל פני הבירה צפונה מזרחה ובית אבן היתה נקראת ומזין עליו כל ז' הימים מכל חטאות שהיו שם.

תוספתא, יומא א, ח

למה פורש ובוכה מפני שצריך להשביעו למה פורשין ובוכין מפני שצרכו להשביעו ולמה צרכו להשביעו שכבר היה מעשה בביתסי אחד שהקטיר עד שהוא בחוץ ויצאה ענן הקטרת והרתיע את כל הבית שהיו ביתסין או׳ יקטיר עד שהוא בחוץ שנ׳ וכסה ענן אמרו להם חכמים והלא כבר נאמ׳ ונתן את הקטרת על האש לפני ה׳ הא כל המקטיר אין מקטיר אלא בפנים אם כן למה נאמ׳ וכסה ענן הקטרת מלמד שנותן בהן מעלה עשן הא אם לא נתן בה מעלה עשן חייב מיתה כשיצא אמ׳ לאביו כל ימיכם הייתם דורשין ולא הייתם עושין עד שעמדתי ועשיתי אני אמ׳ לו אף על פי שאנו דורשין ואין אנו עושין שומעין אנו לדברי חכמים תמהני עליך אם תאריך ימים לא שהא שלשה ימים עד שנתנוהו בקברו.

משנה, פרה ג, ז

לא היתה פרה רוצה לצאת אין מוציאין עמה שחורה שלא יאמרו שחורה שחטו ולא אדומה שלא יאמרו שתים שחטו רבי יוסי אומר לא משום זה אלא משום שנאמר והוציא אותה לבדה
וזקני ישראל היו מקדימים ברגליהם להר המשחה ובית טבילה היה שם
ומטמאים היו את הכהן השורף את הפרה מפני הצדוקים שלא יהיו אומרים במעורבי שמש היתה נעשית.

תוספתא, פרה ג, ח

ומעשה בצדוקי אחד שהעריב שמשו ובא לשרוף את הפרה וידע בו רבן יוחנן בן זכאי ובא וסמך שתי ידיו עליו ואמר לו אישי כהן גדול מה נאה אתה להיות כהן גדול רד טבול אחד ירד וטבל ועלה אחרי שעלה צרם לו באזנו אמר לו בן זכאי לכשאפנה לך אמר לו כשתפנה לא שהה שלשה ימים עד שנתנוהו בקבר בא אביו לפני רבן יוחנן בן זכאי אמר לו נפנה בני.

מגילת מקצת מעשי התורה, חלק ב, 13–15 (מהדורת קימרון, ב, עמ׳ 206)

ואף על טהרת פרת החטאת השוחט אותה והסורף אותה והאוסף את אפרה והמזה את החטאת לכול אלה להעריבות שמש להיות טהורים בשל שא יהיה הטהר מזה על הטמא.